

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת ויקהל-פקודי ("החודש") תשע"ג

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)

הזריזות בעבודת ה'

הנשיאים הקריבו את אותם הקרבנות, והיה אפשר לפרט את קרבנותיהם ואת סדר הקרבנותם בלשון קצרה הרבה יותר]. אבל כאן בפרשתנו הנשיאים לא נהגו כראוי. לא היתה להם המחשבה, שצריך לתת נדבה למשכן מתוך רצון לתת, ולא מפני שלקב"ה חסר.

מידת חסדו של אברהם אבינו, מול מידת חסדו של איוב

נתינה מתוך רצון לתת, ולא מפני שלשני חסר, היא הרי מידתו המיוחדת של אברהם אבינו. חז"ל מביאים, שאיוב טען כלפי הקב"ה: "בַּחֹץ לֹא יָלִין גֵּר, דָּלְתִי לְאַרְחָ אֶפְתָּח" (איוב לא, לב). נהגתי כמו אברהם! אברהם פתח באהלו ארבעה פתחים לארבע רוחות השמים, וכך עשיתי גם אני. כל אחד היה יכול להכנס ולסעוד בביתי כמו אצל אברהם. מדוע אם כן, לאברהם היה כל כך טוב, ולי כל כך רע? אמר לו הקב"ה: אינך כמו אברהם! אצלך, מי שהיה רגיל לאכול פת חטים², האכלת אותו פת חטים; מי שרגיל לאכול בשר, האכלת אותו בשר; ומי שרגיל לשתות יין, השקית אותו יין. אבל אברהם עשה יותר מזה. אצל אברהם, גם מי שלא היה רגיל במאכלים משוכחים כאלה, קיבל בשר ויין וכל טוב, הרבה יותר מרמת המזון שהיה רגיל אליה בביתו (אבות דר"נ פ"ז). הוא לא שואל את אורחיו מה הם רגילים לאכול, אלא מכין להם מיד את האוכל המשובח ביותר שקיים.

כמובן, החסד של איוב הוא חסד גדול שאין לזלזל בו, ובכל זאת הסביר חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל, שקיים הבדל גדול מאד בין החסד שעשה איוב לחסד שעשה אברהם, לא רק ברמת החסד, אלא בעיקר במהותו ובמטרתו. אצל איוב, מטרת החסד היא מילוי חסרונו של השני, ופעולת החסד אינה אלא כלי להגיע באמצעותו אל המטרה. ממילא, איוב נותן לאורח רק מה שחסר לו, ותו לא, שהרי די בחסד זה כדי להגיע על ידו אל התכלית המבוקשת, שהיא - מילוי חסרונו של השני. לעומת זאת, אצל אברהם אבינו מדובר במטרה אחרת לגמרי. אצל אברהם אבינו, מטרת החסד איננה מילוי חסרונו של השני, אלא החסד הוא מטרה בפני עצמה! אברהם גומל חסד כי הוא רוצה לגמול חסד! ממילא, הוא נותן לאחרים גם מה שלא חסר להם - שהרי זהו חסד גדול יותר! כמובן, אם האורח הוא צמחוני ואינו אוהב לאכול בשר, אברהם לא יכריח אותו לאכול בשר. אבל אם אפשר לתת לאורח בשר ושהאורח ינהג מזה - אברהם נותן לו בשר, גם אם בביתו הוא לא רגיל במאכלים משוכחים כאלו. בקיצור - אברהם נותן כי הוא רוצה לתת, ואיוב נותן כי לאורח חסר חסד זה שעושה אברהם אבינו, הוא כבר חסד במדרגה אחרת לגמרי. חסד זה הוא מעין מידת חסדו של הבורא ית', שרצה להיטיב לאחרים גם כשלא היו כלל ברואים בעולם, ולאף אחד לא היה חסר כלום, ולצורך כך ברא ברואים עם רצונות, כדי להשיב על כל חי רצון³. כך גם אברהם אבינו: כשאין לו עם מי לעשות חסד, הוא

טעות הנשיאים בנדבת המשכן, ותיקונה בחנוכת המזבח

לאחר שהתורה מפרטת את כל מה שנדבכו בני ישראל למלאכת המשכן - זהב, כסף, נחשת ושאר דברים - אומרת התורה: "וְהִנְשִׂאֵם הִבִּיאוּ אֶת אֲבָנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אֲבָנֵי הַמַּלְאִים לְאֶפֶוד וְלַחֹשֶׁן" (שמות לה, כז). "וְהִנְשִׂאֵם" - חסר שני יודי"ן. למה? מסביר רש"י: "אמרו הנשיאים: יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסירים - אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל... אמרו נשיאים: מה עלינו לעשות? הביאו את אבני השֹהַם וגו'... ולפי שנתעצלו מִתְּחִלָּה, נחסרה אות מִשְׁמַן" (רש"י שם).

וצריך להבין: מה לא היה טוב במה שעשו הנשיאים? הרי כל אחד מישראל הביא למלאכת המשכן מה שלבּוּ חפץ, בלי תכנון ובלי סדר, ובאמת היה מקום לחשוש שמא יחסר משהו (כפי שבאמת היה, שלא הביאו אבני שהם ואבני מלואים, שהיו יקרים ביותר ולא יכלו להביאם, והביאום הנשיאים). הרבה יותר יעיל אפוא, שבני ישראל יביאו תחילה כל מה שינדב לבם, ולבסוף ישלימו הנשיאים את מה שיחסר. מדוע א"כ אמרו חז"ל, שהנשיאים "נתעצלו" בהבאת תרומתם למשכן? איזו עצלות היתה כאן?

התשובה היא, שמצד היעילות - הנהגת הנשיאים אכן היתה יעילה וטובה. אבל מצד הרצון להשתתף בתרומת המשכן - היה כאן חסרון. הם מתייחסים לנדבת המשכן כאילו מטרתה היא לתת למשכן מה שחסר לו. וזוהי טעות. למשכן לא חסר דבר, והקב"ה אינו זקוק לאבני השוהם שלך. אם היה רוצה, היה בורא אלפי אבני שוהם ואלפי אבני מלואים למשכן בלי להזדקק לנדבות. אלא שרשמנו ליבא בעי (עי' סנה' קו, ב). הקב"ה רוצה את הלב שלך, שאתה תרצה להביא זהב וכסף ואבני שוהם למלאכת המשכן, מתוך רצון להשתתף בבנייתו, ומתוך רצון ליטול חלק בקדושה. "נדיבי ל'ב" דרושים כאן (שמות לה, כב), לא נדיבי זהב או נדיבי כסף או נדיבי אבני שוהם. ועל כן, אם הנשיאים משהים את תרומתם עד שיתברר מה יחסר בסוף, הרי שחסר להם ב"לב" וברצון ליטול חלק בקדושה (כמובן, במידה דקה מאד, כפי רום מעלתם), ועל כן נענשו בנטילת היו"דים. היו צריכים לרוץ ולתת למשכן מה שידבם לבם, ולא להמתין לראות מה יחסר. אם בסופו של דבר יתברר שעדיין חסרים אבני שוהם, יתנו גם אבני שוהם. אבל בשלב הראשון - היה עליהם לרוץ ולתת מה שיוכלו, בלי חשבון של "מה חסר"¹.

ובאמת, בחנוכת המשכן הנשיאים מתקנים את טעותם. הם לא ממתינים שם לישראל, אלא מזדרזים להביא קרבן לפני כולם (עי' רש"י שם, כז). בשכר זה כותב שם הקב"ה פרשה ארוכה של שמונים ותשעה פסוקים ואלפי אותיות - והכל על הנשיאים! כי מידה טובה מרובה ממידת פורענות (סוטה יא, א), ואם במידת הפורענות הפסידו כל הנשיאים יחד שתי אותיות בלבד, הרי שבתיקון, חוץ מהפסוקים המשותפים לכל הנשיאים, יש לכל נשיא פרשה שלמה בפני עצמה (של ששה פסוקים), שנוקבת בשמו ומפרטת את קרבנו, [למרות שכל

בזה, שהקב"ה חישב מתי פלים ארבע מאות שנה מברית בין הבתרים? כל כך קשה למנות ארבע מאות שנה?! אלא השבח הוא על כך, שהקב"ה סידר שקושי השעבוד יהיה בדיוק במשקל כזה, כך ששתי הגזרות תושלמנה ברגע אחד ממש. הרי שגאולת מצרים מלמדת אותנו, שהנהגת ה' היא מדוקדקת מאד. אין אצלו "בערך". הכל נעשה בדקדוק גמור.

דיברתי פעם בבית הכנסת על כך, שבלייל הסדר צריך לדקדק לאכול כזית מצה בכדי אכילת פרס, ולא פחות מזה (לא בשיעור המצה, ולא במהירות האכילה). שאל אותי אחד הנוכחים: למה צריך לדקדק כל כך? מה יקרה אם יאכל "בערך" כזית בכדי אכילת פרס? עניתי לו, שאם יאכל "בערך" כזית בכדי אכילת פרס, הוא ישב אחרי מאה ועשרים שנה "בערך" בגן עדן!... כי אין "בערך". או שְׁקִימָה את המצוה, או שלא קְיַמָה. אם אכלת כזית בכדי אכילת פרס, יצאת ידי חובה ומגיע לך גן עדן. ואם לא אכלת, לא יצאת ידי חובה, ולא מגיע לך גן עדן. משל למה הדבר דומה? למקרה שמספר הטלפון של החבר שלך הוא 1234567, ובמקום לחייג כך, תחייג 1234568, שזה "בערך" אותו מספר!... כמובן שלא תשיג את החבר, למרות ש"הדרת" וחיגת "יותר" ממה שנדרש. אתה חייב לחייג בדיוק את המספר הנכון. כך גם קיום המצוות. צריך לעשות אותן בדיוק כפי שה' רוצה, ול"בערך" - אין ערך.

האפיקומן - למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל

ימי חיך

התורה אומרת על הפסח, "לא תאכל עליו חֶמֶץ, שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלֵיו מִצּוֹת לַחֶם עֲנִי, כִּי בְחֶפְזוֹן יֵצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פֶּלַח יְמֵי תִיִּיךָ" (דברים טז, ג). כלומר, התורה רוצה, שע"י הפסח והמצה שתאכל בליל ט"ו בניסן (ע"י רש"י שם ד"ה למען תזכור), תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, לא רק בלילה הזה, אלא כל ימי חיך¹¹.

זהו הטעם לכך, שאסור לאכול שום דבר לאחר האפיקומן. וכפי שהסבירה הגמרא - כדי שישאר טעם מצה בפיו (פסחים ק"ט, ב). מה הענין בזה? למה רצו חז"ל שישאר טעם מצה בפיו גם לאחר הסדר? כדי לרמוז לנו, שבעצם היה צריך שטעם זה ישאר בפיו כל ימי חיך, [שהרי טעם המצה מזכיר את יציאת מצרים, שזהו דבר שהתורה רצתה שתזכור כל ימי חיך]. אלא שאי אפשר לומר לאדם שלא לאכול כלום מליל פסח זה עד ליל פסח הבא. איננו יכולים לחיות שנה שלמה מכזית אפיקומן של ליל הסדר. לכן אומרים לאדם, שלפחות בלילה הזה, אחרי אכילת האפיקומן, לא יאכל שום דבר. לרמזו, שטעם המצה צריך ללוות אותך הלאה. כי המצה היא יסוד לכל ימות השנה, לא רק ללילה הזה; לזכור את ענין הזריזות בעבודת ה' שנרמז במצה, "שכל מעשה הצדיקים במהירות", וכן את הידיעה שהשגחת ה' היא בדקדוק, ושגם קיום המצוות צריך להיות בדקדוק, לא "בערך".

צריך לחזק בלבנו את ההכרה ביסודות הללו, וכך נוכל בע"ה לזכות לפסח ראוי, ואולי גם לאכול פסח על מצות ומרורים במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

תאכל אותו מצה ולא חמץ; ישנו לאו שלא לאכול חמץ בפסח, שעשנו חמור מאד (כרת); ישנו איסור הנאה מחמץ בפסח; ישנו איסור כל יראה וכל ימצא (שם, ט), ישנו חיוב של "תִּשְׁפִּיתוּ שְׂאֵר מִבֵּיתְכֶם" (שם, טו), איסור "לא תִּזְבַּח עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחֵי" (שם כג, יח), איסור אכילת חמץ אפילו בערב פסח אחרי חצות - הרבה מצוות, שכולן סובבות סביב הענין של איסור חמץ בפסח ואכילת מצה. גם חז"ל החמירו באיסור חמץ, ואמרו שחמץ בפסח אוסר את תערובתו אפילו במשהו, [שלא כשאר האיסורים, שבטלים בששים (ע"י א"ח סי' תמ"ז ס"א ומשנ"ב שם סק"א)]. למה החומרה הגדולה הזו באיסור חמץ, יותר מבשאר איסורי מאכלות?

אולי מותר לומר כך: חומרתו של איסור חמץ, והמצוות הרבות סביבו, נובעות מהנקודה שהזכרנו, שאיסור חמץ ומצות מצה מרמזים ליסוד הזריזות בעבודת ה'. אמנם בשאר ימות השנה מותר לנו לאכול חמץ, אבל בשבוע של פסח התורה מרחיקה אותנו מאד מהחמץ, כדי ללמדנו שמעשיהם של צדיקים בזריזות, לא בהחמץ, ובלי זריזות - עבודת ה' לוקה בחסר גדול, כפי שמאריך הרמח"ל לבאר ב"מסילת ישרים" (פרק ז). עבודת ה' שנעשית בלי זריזות, מעידה על העובד, שהוא עושה את הדברים מתוך הכרח וכפייה, ולא מתוך רצון ושמחה.

השגחת ה' - בדקדוק גמור

אבל יתכן שהחומרה של איסור חמץ בפסח, אינה רק כדי ללמד אותנו את ענין הזריזות, אלא גם כדי ללמד אותנו יסוד חשוב אחר באמונה, והוא - הדקדוק הגדול שישנו בהשגחת ה' בעולמו. הרי השמירה על המצות שלא יחמיצו, נעשית, בין השאר, ע"י שמירה מדוקדקת על מסגרת הזמן של ח"י דקות, ולשמירה זו דרוש מאמץ מיוחד, כידוע. דבר זה מזכיר לנו, שגם קיום גזרת "גֵר יִהְיֶה וְרַעַף בְּאֶרֶץ לֹא לָחֶם" וכו' (בראשית טו, יג), היה תוך דקדוק גדול מצדו של הקב"ה על שמירת מסגרת הזמן שנקבעה בגזרה. הרב מבריסק זצ"ל הרי באר, שגזרה זו כללה בעצם שתי גזירות: גזרת גלות - "גֵר יִהְיֶה וְרַעַף", וגזרת שעבוד - "וְעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם", ושתייהן נקבעו למשך "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"⁸ (שם). והנה, למעשה לא היו ישראל במצרים ארבע מאות שנה, אלא רק מאתיים ועשר שנים (רש"י שם). כיצד אפוא התקיימה גזירת "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"? ענו על זה חז"ל בשני אופנים: א' מְנַן אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה התחיל כבר מלידת יצחק אבינו (רש"י שם, ב') המצרים הכבידו את עולם על ישראל יותר ממה שהיה בכלל הגזירה, וקושי נוסף זה היה שקול כארבע מאות שנות שעבוד של הגזרה המקורית⁹. ובאר הרב מבריסק, ששני תירוצים אלו מכוונים כנגד שתי הגזירות הנ"ל. גזירת "גֵר יִהְיֶה וְרַעַף... אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" התקיימה על ידי שהמנין התחיל כבר מלידת יצחק, וגזירת "וְעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" התקיימה על ידי קושי השעבוד¹⁰.

והנה, שתי הגזרות הללו היו צריכות להתקיים במלואן, ואם אחת היתה נשלמת בעוד שהאחרת לא הושלמה עדיין, לא היו יכולים לצאת ממצרים עד שתושלם גם השניה. מאידך גיסא, אם היו נשארים במצרים עד שתושלם הגזירה השניה, היו סובלים מן הראשונה יותר מארבע מאות שנה. הקב"ה היה צריך אפוא לסדר, ששתי הגזרות תסתיימנה ברגע אחד, כדי שלא ישארו אף רגע אחד מיותר במצרים. זהו שאומרים בהגדה של פסח: "ברוך המקום ברוך הוא... שהקב"ה חישב את הקץ לעשות" וכו'. מהו השבח הגדול

1. ולהעיר, שלדעת הרמב"ן (שמות כה, ט) היה ציווי מיוחד במשכן לבנותו בזריות ובחריצות. [וכן משמע ברש"י (שם לא, יג ד"ה א), שהיה ענין מיוחד במלאכת המשכן להיות "רדופין וזריון" בבנייתו, עד שמפני זה היתה התורה צריכה להזהיר, שלא לדחות את השבת מפני כך]. ומסתבר שגם בתרומת המשכן היה ענין זה, לתת אותה בזריות. וללא שהיות. וכנראה שהטעם לזה הוא, על פי מה שבאר הרב שליט"א, דעיקר תרומת המשכן לא היה התרומה עצמה, אלא הלב שבתרומה. והלב הרי נמדד גם על פי מידת הזריות שבה האדם עושה את הדבר.
2. שהיא מאכל משובח ביחס לפת שְׁעוּרִים פשוטה.
3. כן ביארו האר"י ז"ל ("עץ חיים" ריש שער הכללים), הרמח"ל ("דעת תבונות" מהד' הגה"צ רבי חיים פרידלנדר וצ"ל סי' ט"ז-י"ח) וכל המקובלים, שזו היתה כוונת ה' בבריאה.
4. יש שהקשו: כשאברהם יושב ביום השלישי למיתו בפתח אהלו לחפש אורחים כדי לקיים בהם מצות הכנסת אורחים, שולח לו הקב"ה שלשה מלאכים (בדמות ערביים). והנה, מלאכים הרי אינם זקוקים לאכילה ושתייה, ורק נראו כאוכלים ושותים אצל אברהם (רש"י בראשית יח, ח), וא"כ לכאורה לא קיים בהם אברהם שום מצוה, שהרי אורחים אלו לא היו זקוקים לכלום, ולמה לא שלח לו הקב"ה אורחים "אמיתיים"? ואולם התשובה לזה היא, שבכונה תחילה שלח כאן הקב"ה לאברהם אורחים כאלו. שהרי מדרגת חסדו של אברהם היא לגמול חסד גם למי שאינו צריך לו, ועל כן בפרשה זו המתארת את מידת חסדו של אברהם אבינו, רצה הקב"ה שמידת חסדו של אברהם תבוא לידי ביטוי באופן המירבי, ולכן שלח לו אורחים שאינם זקוקים לכלום!
5. והטעם שאליעזר ביקש כן, באר מרן הגרי"ז זצ"ל, שזה היה חלק מן הסימן שרצה אליעזר לקבל מן השמים, לדעת שהצליח ה' את דרכו. דבלא הצלחה מיוחדת מאת ה', לא היה שייך שיהיה נעשה ונגמר הכל בו ביום. [וזהו חוץ מן הסימן השני שעשה אליעזר - "וַהֲיֵה הַנֶּעֱרָר אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי הַטֵּי נָא כַּדָּף וְאֶשְׁתָּה, וְאֶמְרָה שְׂתָה וְגַם גְּמִלִיךָ אֶשְׁקָה - אֵתָה הַכֶּתֶף לְעֶבְדְּךָ לְיִצְחָק, וְכֵה אֲדַע פִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי" (בראשית כד, יד)].
6. כלומר, במלכותו של שמואל, שהיה מנהיג העם באותה שעה.
7. ויתכן שרצו לרמוז בזה לשאול מן השמים, שֶׁלֶפֶל זֶמַן (קהלת ג, א), ולפעמים רצון ה' הוא שיעבור עוד רגע אחד, עד שיגיע הזמן המיועד לְדַבֵּר מן השמים. אם שאול היה לוקח ענין זה לתשומת לבו, אולי לא היה נכשל אח"כ כששמואל אומר לו "וַיִּרְדֹּף לְפָנָי הַגִּלְגָל, וַהֲנֵה אֲנֹכִי יָרַד אֲלֶיךָ לְהַעֲלוֹת עֲלוֹת... שְׂבַעַת יָמִים תִּחַל עַד בּוֹאֵי אֲלֶיךָ" (שמו"א י, ח). שאול ממתין, אבל לא עד הרגע האחרון (שם יג, ח-ט). הוא ממהר להקריב את העולה לפני פא שמואל, וכששמואל מגיע הוא אומר לו: "נִסְכַּלְתָּ! לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוַת ה' אֲלֶיךָ... וְעַתָּה מִמְלַכְתְּךָ לֹא תִקּוּם" (שם יג-יד). בגלל שלא חכית לרגע הנכון - הפסדת את המלכות (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת חיי שרה תשס"ט).
8. וזה דלא כהרמב"ן שכתב: "כי גר יהיה זרעך - זה מקרא מסורס, ושיעורו: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה, ועבדום וענו אותם. ולא פירש כמה ימי העבדות והעינוי" (רמב"ן בראשית טו, יג).
9. ולכן, לאחר שבא משה לדבר עם פרעה בפעם הראשונה להוציא את בני ישראל ממצרים, הכביד פרעה את ידו עליהם, עד שמשו צעק על כך לה': "ה', לָמָּה הֲרַעַתָּה לְעַם הַזֶּה, לָמָּה זֶה שָׁלַחְתָּנִי. וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל פְּרֹעֶה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ, הֲרַע לְעַם הַזֶּה" וכו' (שמות ה, כב-כג). וה' לא ענה לו על שאלתו, למה עשה כן. אבל הטעם לזה היה, כי ה' רצה למהר להוציאם ממצרים, ולכן היה מוכרח לגבור תוקף השעבוד, כדי שבזה תושלם גזירת הגלות קודם זמנה (דרושים נחמדים ממהר"ם שי"ף שנדפסו בסוף חידושי למס' חולין - פרשת שמיני). [וכתב הצ"ח (פסחים קטז, ב ד"ה במשנה), שבגלותנו עתה הוא להפך, שאריכת הזמן משלים קושי השעבוד, כי אין לנו כח לסבול עול השעבוד כפי שהיה צריך להיות עלינו ע"פ הגזירה, ולכן במקום זה מאריך עלינו הקב"ה זמן הגלות, ומיקל מעלינו קושי השעבוד. וכן כתבו השם משמואל (ויגש תרע"ז) והשפת אמת (פסח תרמ"ב ד"ה בשיר השירים)].
10. יש שפירשו, ששתי גזירות אלו נרמזות בפסוקים: "הוא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאָתָם, הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרֹעֶה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" (שמות ו, כו-כז). דלכאורה כפל לשון יש כאן. אלא שהפסוק הראשון מכוון כנגד גזרת "גַּר יִהְיֶה וַיִּרְעַף בְּאָרְץ לֹא לָהֶם", ולכן נאמר בו "אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", היינו מגזרת הגלות. והפסוק השני מכוון כנגד גזרת השעבוד, ולכן לא נאמר בו "מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", אלא "הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרֹעֶה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". היינו - מן השעבוד למצרים עצמם. [ולכן בפסוק הראשון נאמר: "אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאָתָם". היינו ע"פ צבאָתָם, ופירש"י: "כל צבאם לשבטיהם", ואילו בפסוק השני לא נאמר "לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַל צְבָאָתָם". משום שגזרת הגלות שעליה מדבר הפסוק הראשון, היתה על כל שבטי ישראל, לכן נאמר שם "עַל צְבָאָתָם". אבל גזרת השעבוד עליה מדבר הפסוק השני לא היתה על כל השבטים, דשבט לוי לא נשתעבד (רש"י שמות ה, ד), לכן לא נאמר שם "עַל צְבָאָתָם", דלא כל השבטים נכללו בגזרה זו].
11. אמנם ממילא צריך להזכיר את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, אבל זכירה זו הרי נלמדת מפסוק זה עצמו - "לְמַעַן תִּזְכְּרֶנּוּ אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם פֶּלַח יְמֵי תִּיבְיָךְ", ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות (משנה ברכות יב, ב) - ומשמע אפוא, שזכירה זו צריכה לבוא מתוך אכילת המצה והפסח של ליל ט"ו בניסן, שהיא תהיה הגורם לכך שתזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת ויקהל-פקודי תשס"ז).